

Waldemar Chrostowski

"Reinterpretacja wyjścia Izraelitów z Egiptu w ujęciu Księgi Mądrości", Bogdan Ponیزی, Poznań 1991 : [recenzja]

Collectanea Theologica 63/2, 201-203

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

259—262), relacja a jest niezwykle przykra poprzez nagromadzenie żenujących pomówień oraz stereotypów rodem z lat dawno minionych: Karmel okazuje się przekonany, że w „obu Genewach” polskich katolików reprezentował m.in. „Żyd, członek Rady Żydowskiej w Polsce”, a dwaj obecni tam kardynałowie francuscy — nie tylko Lustiger — to „konwertyci żydowscy” (niestety — i tak dalej...); to bolesne świadectwo środowiskowego klimatu emocjonalno-antagonistycznego z pewnością nader uważnie — i z jaką szkodą dla nas — analizowano za Oceanem.

Jest w omawianym tomie pewna liczba usterek świadczących o nie nazbyt starannej pracy redakcyjnej (z listu apostołskiego datowanego 27 VIII 1989 zrobiono encyklikę, Polsce przypisano „244 kardynałów, arcybiskupów i biskupów”, dla 1958 r. Roncallego połowicznie zidentyfikowano z Montinim itd.), wszakże nieporównanie istotniejszy jest niedostatek — zdaniem niżej podpisanego — artykułów z polskiej perspektywy. Braku autorytatywnej opinii kompetentnego duchownego na temat klasztoru nie mogą wyróżnić tak wypowiedzi obu księży, wprawdzie pochodzenia polskiego, lecz Amerykanów bodaj od urodzenia, jak też przekonujący głos Krajewskiego: gdy rysowała się koncepcja tego tomu, w Chicago przez siedem tygodni przebywała grupa polskich teologów, o czym zresztą pisze Pawlikowski — nie istniały chyba żadne trudności w osiągnięciu, choćby właśnie poprzez niego, najbardziej w tej kwestii kompetentnego ks. Waldemara Chrostowskiego z ATK (którego notabene anglojęzyczne publikacje figurują w bibliografii na s. 272). Równie dotkliwy jest brak artykułu porównawczego syntetyzującego międzywojenne dzieje mniejszości żydowskich w Polsce i w innych krajach europejskich oraz ukazującego, także porównawczo, całą złożoność tragicznych losów żydowskich w okupowanej Polsce wespół z martyrologią polsko-nieżydowską.

Wolno uznać, że w Ameryce Północnej obraz Polski, Polaków, Kościoła polskiego oraz polskich katolików — do 1988 r. zapewne nie nazbyt zadowalający — pogorszył się w 1989 r. i przecież nie sposób oczekiwać, by miał ulec poprawie poprzez omawianą tu publikację. Nasuwa się więc celowość przygotowania zwięzłej i wyważonej, ale głęboko penetrującej refutacji typu „dopełniająco-korygującego” — przez zespół obejmujący, przykładowo, historię międzywojennego, historyka lat okupacji oraz rzeczoznawcę „karmelowego” — dla szeroko pomyślanego spożytkowania w amerykańskojęzycznej prasie polonijnej USA (a może właśnie i żydowskiej).

Ponadto wydaje się, że nadszedł czas, by grono absolutnie nieuprzedzonych i rygorystycznie bezstronnych rzeczoznawców duchownych, ale chyba też świeckich, mogło rozważyć formułowane za granicą różne zarzuty odnoszące się do stosunków katolicko-żydowskich pod kątem przede wszystkim polskim i wyciągnąć stosowne wnioski — a wydaje się, że byłoby ich niemało i nawet coraz więcej — dla katechezy, homiletyki, nauczania seminaryjnego, „doinformowania” kapłanów. Innymi słowy: w mniemaniu niżej podpisanego na publikację Rittner i Rotha — tak samo zresztą jak na wiele zestawów podobnych — należałoby odpowiedzieć jak gdyby po samokrytycznym prześwietleniu, a na pewno konstruktywnie.

Michał Horoszewicz, Warszawa

Bogdan PONIŻY, *Reinterpretacja wyjścia Izraelitów z Egiptu w ujęciu Księgi Mądrości*, Papiński Wydział Teologiczny w Poznaniu — Studia i Materiały 8, wyd. II popr., Księgarnia św. Wojciecha, Poznań 1991, s. 166.

Wyjście z Egiptu to fakt konstytutywny dla natury i posłannictwa Izraela: lud niewolników stał się pod wodzą Mojżesza świadomym swojej tożsamości narodem. Pamięć o Wyjściu zawsze pozostawała osią wszystkich nawiązań do przeszłości, a zarazem fundamentem projektowania i kształ-

towania przyszłości. Względ na Boga, który tak skutecznie zadziałał w minionych dziejach Izraela, pozwalał wnosić i wierzyć, że z równą skutecznością da się On poznać w innych okolicznościach, podobnie groźnych dla istnienia lub przetrwania Izraelitów. Opisy wyjścia z Egiptu stanowią trzon Pięcioksięgu. Mniej lub bardziej rozbudowane aluzje do uwolnienia pojawiają się także w pismach prorockich, zwłaszcza u Oz, Jr i Dtrlz, oraz w Psalmach i literaturze mądrościowej. Pozwala to prześledzić założenia i kierunki wciąż ponawianych reinterpretacji pamięci o Wyjściu oraz ukazać ogromny wewnątrzbiblijny dynamizm, na mocy którego działanie Boże było stale rozpamiętywane, wydobywając nowe aspekty jego znaczenia, ważne dla kolejnych pokoleń wierzących.

Praca Bogdana Poniżego podejmuje w polskim piśmiennictwie teologicznym temat nowy. Nikt wcześniej nie zajął się tak wnikliwie reinterpretacją Wyjścia Izraelitów z Egiptu dokonaną w Księdze Mądrości. Pierwsze wydanie książki ukazało się w 1988 r., kiedy została przedstawiona na Wydziale Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie jako praca habilitacyjna. W stosunku do pierwszego wydania autor wprowadził kilka zmian: uwzględnił literaturę przedmiotu do 1990 r., mając na uwadze szersze kręgi czytelników nie przygotowanych do specjalistycznych rozważań, pominął niektóre rozbudowane analizy filologiczne oraz dodał fragment o hipostazach i „Duchu Bożym” (s. 100—111), bowiem te tematy były przedtem zaledwie wzmiankowane w przypisie. Pierwsze wydanie zostało wyczerpane dość szybko, stąd ukazanie się drugiego wydania jest jak najbardziej zasadne.

Po wykazie skrótów (s. 7) następuje wstęp (s. 8—22), a w nim pięć rozdziałów, w których omawia się motyw Wyjścia w ST, językową i literacką specyfikę Księgi Mądrości, przedstawia się cel opracowania, zwięźle szkicuje aktualny stan badań nad zagadnieniem Wyjścia w Księdze Mądrości oraz podaje najważniejsze ustalenia metodologiczne. Pewnym kuriozum jest niewłaściwa paginacja tej części książki, a mianowicie odwrócenie kolejności stron parzystych i nieparzystych, co stanowi oczywiście niedopatrzenie redakcji i korekty.

Rozdział pierwszy, zatytułowany „Wyjście Izraelitów z Egiptu w tradycji historycznej” (s. 23—56), jest poświęcony prezentacji najważniejszych okoliczności epizodów i postaci Wyjścia opartej na tradycjach utrwalonych w Pięcioksięgu. Zważywszy, że pamięć o Wyjściu pielęgnowano w różnych nurtach świętej Tradycji Izraela, wydaje się, że lepiej byłoby sformułować tytuł rozdziału i opracować go w liczbie mnogiej: „Wyjście Izraelitów z Egiptu w tradycjach historycznych”, zaznaczając jeszcze: „utrwalonych w Pięcioksięgu”. Trzeba mieć na względzie, że także prorocy, jakkolwiek chyba nie dysponowali zapisami, nawiązywali do tradycji historycznych. Byłoby też nader ciekawe ustalenie związków i zależności między tradycjami o Wyjściu utrwalonymi w Pięcioksięgu a tymi, do jakich nawiązywali prorocy. Jest to, rzecz jasna, przedsięwzięcie ogromne i w pewien sposób wykraczające poza ramy ustalone w tytule książki.

Rozdział drugi nosi tytuł „Teologia wyjścia Izraelitów z Egiptu w Księdze Mądrości” (s. 57—149). Po ogólnym wprowadzeniu w teologię wydarzeń rozpoznawalną w Mdr 10—19 B. Poniży skupia się na opisie przejścia przez Morze Czerwone w Mdr 10, 15—11, 14 oraz na plagach pokazanych w Mdr 16,1 — 19,22 w kontekście dobrodziejstw wyświadczonych przez Boga. Dalej charakteryzuje postacie związane z Wyjściem. Większość rozważań odnosi się do Boga i dotyczy Jego obrazu w Księdze Mądrości na tle „tradycji (znovu!) historycznej”, a następnie wydobywa przymioty Boga jako Opiekuna i Odnowiciela. Rozdział zamykają spostrzeżenia na temat ludzi wspomnianych w wydarzeniach Wyjścia, czyli Aarona, Mojżesza oraz Izraelitów i Egipcjan. W „Zakończeniu” otrzymujemy podsumowanie rezultatów badań (s. 150—154). Książkę zamyka streszczenie w języku an-

gielskim (s. 155—158) i bibliografia (s. 159—165). Cennym uzupełnieniem całości jest podany na okładce życiorys autora, z zaznaczeniem głównych etapów jego drogi życiowej i naukowej.

Książka, napisana przystępnym językiem, zawiera sporo cennych przemyśleń. Jej zaletą jest i to, że daje dobre rozeznanie o publikacjach, jakie na temat Księgi Mądrości powstały za granicą. Na pochwałę zasługuje ukazanie Wyjścia od strony dynamicznej. Autor przekonująco pokazuje, jak stale rozwijana i wzbogacana pamięć o najważniejszym wydarzeniu z dziejów Izraela oddziaływała na aktualne zapotrzebowania i wyzwania, którym w każdym nowym pokoleniu musieli sprostać wierzący w jedynego Boga. Dzięki temu pełniej są widoczne nowe elementy i akcenty teologiczne, które doszły do głosu w warunkach życia Żydów w diasporze Aleksandryjskiej w Egipcie ponad tysiąc lat po wydarzeniach przywoływanych w wierze religijnej i upamiętnianych w święcie Paschy. Odnosi się jednak wrażenie, że B. Ponizy zbyt silnie przeciwstawia orędzie Księgi Mądrości pozostałym pismom Starego Testamentu. W zakończeniu książki znalazło się np. zdanie, iż „autor Księgi Mądrości przełamuje nacjonalizm Starego Testamentu” (s. 154). Trudno się zgodzić z taką opinią, bo dobrze wiadomo, że perspektywa partykularyzmu (jest to chyba właściwsze określenie niż „nacjonalizm”) przeplata się w ST nieustannie z perspektywą uniwersalizmu, której podporządkowane zostały również tradycje o Wyjściu (por. np. teologię Amosa czy Ozeasza).

ks. Waldemar Chrostowski, Warszawa

James A. LOADER, *A Tale of Two Cities Sodom and Gomorrah in the Old Testament, early Jewish and early Christian Traditions*, Contributions to Biblical Exegesis and Theology 11, J. H. Kok Publishing House, Kampen 1990, s. 150.

Wśród wielu starotestamentowych wątków opowieść o zagładzie Sodom i Gomory zajmuje miejsce szczególne. Stanowi też jeden z epizodów, które najżywiej oddziałują na wyobraźnię, co nie pozostało bez wpływu na kulturę, sztukę i słownictwo. Sodoma i Gomora funkcjonują jako symbole całkowitego zepsucia, które zostało surowo ukarane. Opowieść o dwóch występnych miastach zawiera się w Rdz 18—19, gdzie występuje w kontekście narracji dotyczących wydarzeń z życia patriarchy Abrahama. Tekst tych rozdziałów doczekał się mnóstwa objaśnień i monografii. Jedną z najnowszych, która nosi tytuł *The Patriarchs in Hebron and Sodom (Genesis 18—19)*, opublikowaną w 1982 r. w języku hebrajskim w Jerozolimie, napisał T. Rudin-O'Brasky. Została wydana jako drugi tom serii wydawniczej „Jerusalem Biblical Studies”. Stanowi studium struktury i kompozycji opowieści o Sodomie i Gomorze. Doniosłe spostrzeżenia na jej temat znajdujemy też w najlepszych komentarzach do Księgi Rodzaju, zwłaszcza dwóch podstawowych, które napisali W. Zimmerli (1969) i C. Westerman (1981).

Zwykło się przyjmować, że wszystkie biblijne aluzje i wzmianki o Sodomie i Gomorze mają za punkt oparcia perykopę z Rdz 18—19. Nie mniej powszechne jest przekonanie, że tekst z Księgi Rodzaju odzwierciedla jedną spójną tradycję o zagładzie zdeprawowanych miast. Południowoafrykański egzegeta i teolog, mający za sobą doświadczenia uniwersyteckie nabyte w Niemczech i Holandii, James A. Loader (ur. 1945) podszedł do starych problemów w nowy sposób. Teza, która stanowi trzon jego książki, brzmi: „Opowieści o Sodomie i Gomorze w Rdz 18—19 to całość, która zainspirowała bogatą tradycję w literaturze wczesnożydowskiej i wczesnochrześcijańskiej, ale która, wspólnie z innymi tekstami Starego Testamentu, sama też wykazuje oznaki istnienia wcześniejszych tradycji o Sodomie i